Біоетичні основи проведення експериментів на тваринах

- **Біоетика** - система поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей з позицій збереження життя на Землі
- **Біоетика** – наука про етичне відношення до всього живого, в тому числі і до людини. Це надзвичайно складний культурний феномен, який функціонує у різних проявах людської діяльності.

Біоетику розглядають як:

- *галузь наукового знання;*
- *академічну дисципліну;*
- *соціальний інститут ;*
- *суспільний рух*

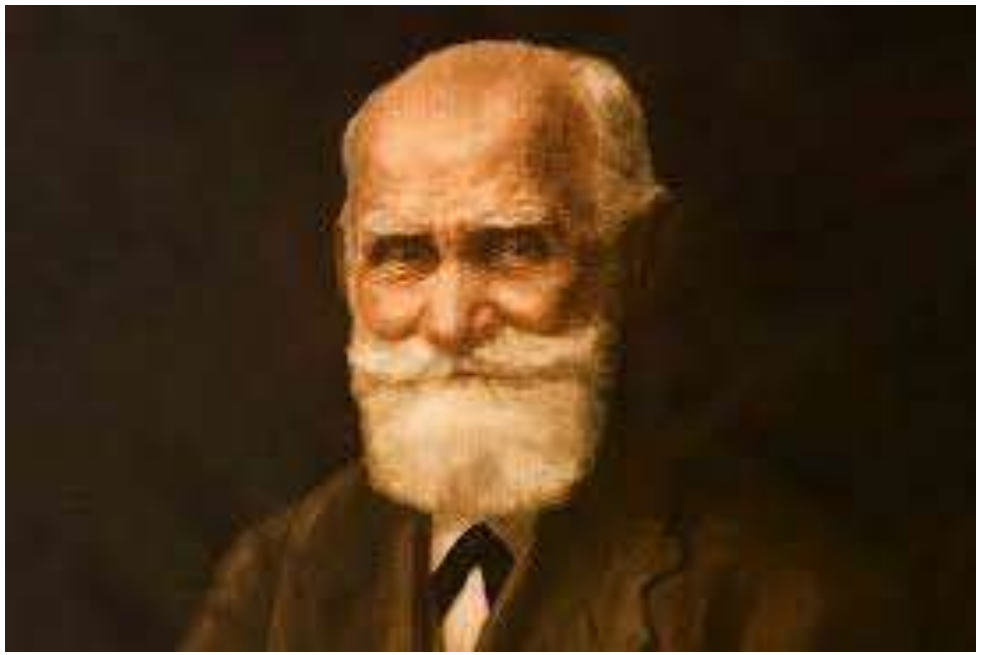

Павлов Іван Петрович (1849-1936)

«Коли я беруся за дослідження, пов'язаного врешті з загибеллю тварини, я переживаю важке почуття жалю, що обриваю радісне життя, що являюсь катом живої істоти. Коли я ріжу, руйную живу тварину, я глушу в собі їдкий докір, що грубою, неосвіченою рукою ламаю невимовно художній механізм»

И. П. Павлов, 1849 – 1936, (К 100-летию присуждения Нобелевской премии). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.infran.ru/Samoilov-article.htm

William Russell & Rex Burch
(Image published courtesy of Fund for the Replacement of Animals in Medical Experiments. www.frame.org.uk)

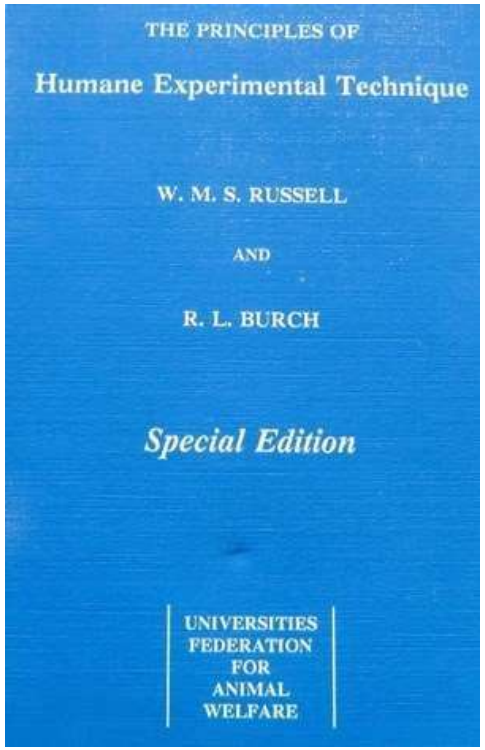

- **У 1959 р Рассел і Берч (Russell, Birch, 1959) у книзі «Принципи гуманітарної експериментальної техніки» запропонували концепцію "трьох R" ("The three Rs")**

Вона включає три складові:

- **replacement – заміна,**
- **reduction – зменшення і**
- **refinement – підвищення якості.**

«3R» — концепція

Reduction - скорочення кількості експериментів і кількості тварин в дослідах;

Refinement - удосконалення методик, якості тварин і поліпшення умов їх утримання і розведення:

а) удосконалення дослідницької стратегії;

б) удосконалення контролю варіації;

в) удосконалення статистичного аналізу;

Replacement - заміна більш високоорганізованих тварин тими, що стоять на нижчому щаблі еволюційного розвитку, а також випробувань на тваринах альтернативними методами:

а) відносна або абсолютна;

б) пряма або непряма;

в) повна або часткова.

У січні 1985 року Рада міжнародних медичних наукових організацій (СМННО) опублікувала "Етичний кодекс", який містить "міжнародні рекомендації з проведення медико-біологічних досліджень з використанням тварин" (International .... 1985)

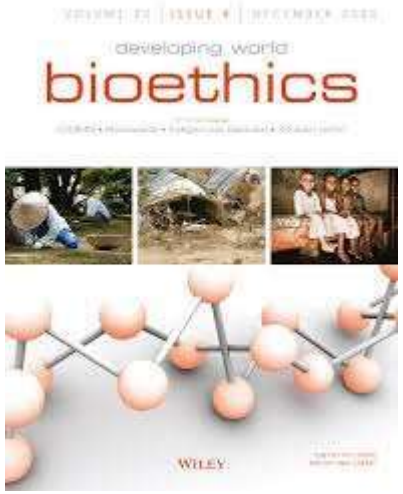

Рекомендації складені, виходячи з таких положень:

- - в принципі використання тварин для наукових цілей небажано;
- - по можливості слід застосовувати методи, які не потребують використання тварин;
- - при існуючому рівні знань використання тварин є неминучим;
- - моральний обов'язок вчених – гуманно ставитися до піддослідним тваринам, по можливості не завдавати їм болю і незручності і постійно прагнути знаходити способи отримання того ж результату без залучення живих тварин.
- Дослідник повинен пам'ятати, що на ньому лежить відповідальність за загальний стан експериментальних тварин. Вони повинні міститися в хороших умовах, отримувати досить потрібного корму і обслуговуватися кваліфікованими фахівцями.
- При плануванні експериментів спочатку потрібно чітко визначити, чи дійсно необхідні ці досліди на тваринах. Потрібне ретельне вивчення літератури, щоб визначити, чи не зроблено це іншими дослідниками.

ЄС, нормативні акти про захист тварин

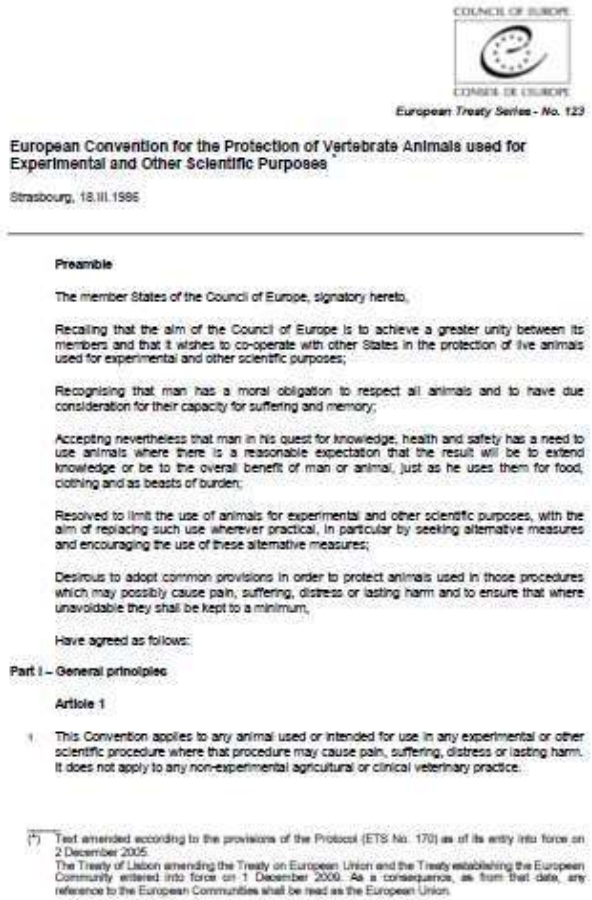

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

European Treaty Series - No. 123

European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes *

Strasbourg, 18.III.1986

Preamble

The member States of the Council of Europe, signatory hereto,

Recalling that the aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its members and that it wishes to co-operate with other States in the protection of live animals used for experimental and other scientific purposes;

Recognising that man has a moral obligation to respect all animals and to have due consideration for their capacity for suffering and memory;

Accepting nevertheless that man in his quest for knowledge, health and safety has a need to use animals where there is a reasonable expectation that the result will be to extend knowledge or be to the overall benefit of man or animal, just as he uses them for food, clothing and as beasts of burden;

Resolved to limit the use of animals for experimental and other scientific purposes, with the aim of replacing such use wherever practical, in particular by seeking alternative measures and encouraging the use of these alternative measures;

Desirous to adopt common provisions in order to protect animals used in those procedures which may possibly cause pain, suffering, distress or lasting harm and to ensure that where unavoidable they shall be kept to a minimum,

Have agreed as follows:

Part I – General principles

Article 1

1 This Convention applies to any animal used or intended for use in any experimental or other scientific procedure where that procedure may cause pain, suffering, distress or lasting harm. It does not apply to any non-experimental agricultural or clinical veterinary practice.

(*) Text amended according to the provisions of the Protocol (ETS No. 170) as of its entry into force on 2 December 2005.
The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community entered into force on 1 December 2009. As a consequence, as from that date, any reference to the European Communities shall be read as the European Union.

- **Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.**

CONSEIL DE L'EUROPE

European Treaty Series - No. 123

European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes *

Strasbourg, 18.III.1986

2 травня 2017 р. Україна приєдналася до Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, учиненої 18 березня 1986 року в м. Страсбург, із змінами, внесеними Протоколом до зазначеної Конвенції від 22 червня 1998 р.

На виконання розпорядження Президента України від 03 квітня 2017 р. відповідний документ від імені України підписав Постійний представник України при Раді Європи Дмитро Кулеба.

Національне законодавство та нормативні акти про захист тварин

- **Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986** на її основі побудовані **«Загальні етичні принципи експериментів на тваринах»,** ухвалено Першим національним
- конгресом з біоетики (20 вересня 2001 р., Київ, Україна)
- **Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження»**, редакція 2021 р.
- **Закон України «Про ветеринарну медицину»,** редакція 2021 р. Цей Закон визначає правові та організаційні засади здійснення діяльності у сферах забезпечення
- захисту здоров'я та благополуччя тварин, ветеринарної практики, виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, а також обігу побічних продуктів тваринного походження.
- **Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 249 від 01.03.2012 р. «Про затвердження Порядку проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах».**
- **Постанова Кабінету Міністрів України; від 16.11.2011 № 1402 «Про затвердження**
- **Правил транспортування тварин».**

Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей

Страсбург, 18 березня 1986 року
European Treaty Series/123

ПРЕАМБУЛА

Держави-члени Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, нагадуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами та що вона бажає співпрацювати з іншими державами у справі захисту живих тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей,визнаючи, що людина має моральне зобов'язання поважати всіх тварин і належним чином враховувати їхню здатність страждати та пам'ятати,визнаючи однак, що людині у її пошуках знань, здоров'я та безпеки необхідно використовувати тварин у тих випадках, коли існують розумні підстави вважати, що це слугуватиме поглибленню знань або відповідатиме загальним інтересам людини чи тварини, так само, як вона використовує їх для забезпечення харчування, одягу та як в'ючних тварин,сповнені рішучості обмежити використання тварин для дослідних та інших наукових цілей з метою замінити таке використання, коли це практично можливо, зокрема альтернативними заходами і заохоченням до використання цих альтернативних заходів, бажаючи прийняти спільні положення для захисту тварин, що використовуються у тих процедурах, які можуть спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди, а також бажаючи забезпечити якнайменше застосування таких процедур у випадках, коли вони є неминучі,погодились про таке:

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей 1986 р.

Стаття 1

1. Ця Конвенція застосовується до будь-якої тварини, що використовується або призначена для використання у будь-якій дослідній або іншій науковій процедурі, якщо така процедура може спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди. Вона не застосовується до жодної недослідної сільськогосподарської або клінічної ветеринарної практики.

2. У цій Конвенції:

a) "тварина", якщо інше не зазначене, означає будь-яку живу хребетну тварину, що не належить до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм;

b) "призначена для використання" означає тварину, що розводиться або утримується з метою продажу, володіння або використання у будь-якій дослідній або іншій науковій процедурі;

c) "процедура" означає будь-яке дослідне або інше наукове використання тварини, яке може спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди, включаючи будь-яке втручання, що має на меті або може призвести до народження тварини у будь-яких таких умовах, але за винятком найменш болючих методів, що прийняті у сучасній практиці (тобто "гуманних" методів) умертвіння або клеймування тварини. Процедура розпочинається, коли тварина вперше підготовляється для використання і закінчується у разі відсутності подальших міркувань щодо цієї процедури; запобігання болю, стражданням, занепокоєнню чи тривалій шкоді за допомогою ефективного використання анестезії або знеболювання чи інших методів не є підставою для виключення використання тварини із сфери цього визначення;

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.

d) "компетентна особа" означає будь-яку особу, яка вважається Стороною такою, що має компетенцію здійснювати на її території відповідні функції, визначені у цій Конвенції;

e) "уповноважений орган" означає на території тієї чи іншої Сторони будь-яку установу, організацію чи особу, призначену для виконання відповідного завдання;

f) "установа" означає будь-яку постійну чи пересувну установу, будь-яку будівлю, групу будівель або інші приміщення, включаючи територію, яка не повністю облаштована огорожею чи покрівлею;

g) "установа-розплідник" означає будь-яку установу, в якій тварини розводяться з метою їхнього використання у процедурах;

h) "установа-постачальник" означає будь-яку установу, за винятком установи-розплідника, з якої тварини постачаються для їхнього використання у процедурах;

i) "установа-користувач" означає будь-яку установу, в якій тварини використовуються у процедурах;

j) "гуманний метод умертвіння" означає умертвіння тварини з якнайменшими фізичними та психічними стражданнями, властивими видам тварин.

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.

Стаття 2

Процедура може здійснюватися лише з однією чи більше з нижченаведених цілей та з урахуванням обмежень, передбачених цією Конвенцією:

a) i) запобігання захворюванню, хворобливому стану чи іншим відхиленням або їхнім наслідкам у людини, хребетних або безхребетних тварин чи рослин, включаючи виробництво та перевірку якості, ефективності та безпечності ліків, речовин або продукції;

ii) діагностика чи лікування хвороби, хворобливого стану або інших відхилень чи їхніх наслідків у людини, хребетних або безхребетних тварин чи рослин;

b) визначення, оцінка, регулювання чи змінення фізіологічного стану людини, хребетних і безхребетних тварин чи рослин;

c) охорона навколишнього середовища;

d) наукові дослідження;

e) освіта та професійна підготовка;

f) судова експертиза.

Європейська конвенція щодо захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 р.

Частина II

Загальний догляд і приміщення

Стаття 5

1. Будь-яка тварина, що використовується або призначена для використання у тій чи іншій процедурі, забезпечується приміщенням, відповідним середовищем існування, якнайменш мінімальною свободою пересування, їжею, водою та доглядом, що відповідають вимогам її стану здоров'я та умовам утримання. Будь-яке обмеження можливостей тварини задовольняти свої фізіологічні та етологічні потреби має бути якнайменшим, коли це практично можливо. Під час виконання цього пункту слід враховувати керівні принципи розміщення тварин та догляду за ними, що викладені у додатку А до цієї Конвенції.

2. Середовище, у якому тварини розводяться, утримуються або використовуються, перевіряється щоденно.

3. Умови утримання та стан здоров'я тварин обстежуються достатньо ретельно і регулярно для того, щоб запобігати болю або стражданням, занепокоєнню чи тривалій шкоді, що можуть бути відвернуті.

4. Кожна Сторона визначає заходи, які зебезпечують якнайшвидше усунення будь-яких виявлених недоліків або страждань.

Конвенція 1986 р. передбачає наступні принципи захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей:

- – тварини для експериментів повинні відбиратися на основі чітко встановлених критеріїв;
- – тварини підлягають догляду, і їх страждань, наскільки це можливо, слід уникати;
- – методи загальної або місцевої анестезії або методи анальгії чи інші методи, призначені для максимально можливого усунення довготривалих пошкоджень, болю, страждань або тривоги застосовуються в кожній процедурі і на протязі всього часу експерименту;
- – по завершенні будь-якої процедури приймається рішення про збереження тварини в живих або її умертвіння гуманним методом;
- – установи-користувачі повинні мати у своєму розпорядженні приміщення та обладнання, яке відповідає видам тварин і використовуваним процедурам, щоб їх проектна розробка, будівництво та організація діяльності дозволяли найбільш ефективно проводити процедури з тим, щоб отримувати відповідні результати при найменшій кількості використаних тварин і з заподіянням їм найменших довготривалих пошкоджень, болю, страждань або тривоги;
- – особи, які здійснюють процедури або беруть у них участь, а також особи, які здійснюють догляд за тваринами, які використовуються в процедурах, включаючи контроль, повинні мати відповідну освітню та професійну підготовку.

- В ЄС 22 вересня 2010 р. була прийнята **Директива «Про захист тварин, що використовуються для наукових цілей»**, в якій зазначається досягнення результатів щодо виконання попередньої Директиви 86/609/ЕЕС від 24 листопада 1986 р. про усунення відмінностей між законами, правилами та адміністративними положеннями держав-членів щодо захисту тварин, що використовуються для експериментальних та інших наукових цілей.
- **В Директиві 2010/63/EU** зазначаються, що деякі держави-члени прийняли національні заходи, що забезпечують високий рівень захисту тварин, які використовуються для наукових цілей, а інші застосовують тільки мінімальні вимоги, викладені у Директиві 86/609/ЕЕС. Ці відмінності складають бар'єри в торгівлі продуктами і «речовинами розвитку», отриманими завдяки експериментам на тваринах.
- Саме ця обставина стала причиною прийняття Директиви 2010/63/EU, яка передбачає більш докладні правила для того, щоб зменшити відмінності шляхом апроксимації правил.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах, ухвалено Першим національним конгресом з біоетики (20 вересня 2001 р., Київ, Україна). Ці принципи розроблено у відповідності до основних засад біоетики та біоетичної експертизи в інтересах захисту людини і всього біологічного різноманіття світу.

I. Загальні положення

- 1. Біологічні та медичні експерименти на тваринах можуть проводитись лише у тих випадках, якщо вони спрямовані на одержання нових наукових знань, сприятимуть поліпшенню здоров'я людини і тварин, збереженню живої природи, є вкрай необхідними для якісного навчання і підготовки фахівців, проведення судовомедичної та криміналістичної експертизи, не становлять загрози для здоров'я людини.
- 2. Експерименти на тваринах виправдані тоді, коли є достатні підстави сподіватись, що їхні результати суттєво сприятимуть досягненню хоча б однієї із зазначених вище цілей. Неприпустимо використовувати тварин з дослідницькими та навчальними цілями, якщо ці цілі можуть бути досягнені іншими шляхами, без використання тварин.
- 3. Слід уникати буквального дублювання вже проведених раніше досліджень на тваринах,
  якщо воно не зумовлено доцільністю експериментальної перевірки результатів.
- 4. Вибір виду тварин, їх кількості, методики досліджень має бути ретельно обґрунтовано до початку експериментів і одержати схвалення уповноваженої особи чи органа біоетичної експертизи.
- 5. Тварини для експериментів повинні надходити з сертифікованого джерела їх розведення. Використання бродячих тварин суперечить принципам біоетики.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

- 6. Визнаючи здатність тварин відчувати страждання і пам’ятати про них, при проведенні експериментів необхідно дотримуватись гуманності, уникати дистресу, болю, спричинення тваринам тривалої шкоди здоров’ю і полегшувати їхні страждання. Необхідно прагнути до максимального скорочення числа тварин і там де це є можливим, використовувати альтернативні методи, які не потребують їх участі.
- 7. Експериментальні роботи на тваринах має проводити кваліфікований дослідник (експериментатор), що обізнаний з правилами біоетики і дотримується їх. Використання тварин у навчальному процесі проводиться під наглядом фахівця- викладача.
- 8. Лабораторії, наукові та навчальні заклади і організації, де проводяться експерименти на тваринах, підлягають відповідній атестації повноважними органами. Зокрема, перевіряється відповідність стандартам “належної лабораторної практики” (GLP), що є міжнародною вимогою до проведення медико- біологічних та інших експериментальних досліджень.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

ІІ Вид і кількість тварин

- 1. Вибір експериментатором того чи іншого виду тварин має бути ретельно обгрунтованим з урахуванням його адекватності меті роботи та можливості скорочення кількості тварин.
- 2. Експериментатор повинен прагнути до вибору виду тварин, які посідають нижче місце у філогенетичному ряду.
- 3. Моральним обов'язком експериментатора є досягнення відтворюваних результатів дослідження із використанням мінімальної кількості тварин. Для цього використовують стандартизованих тварин, математичні методи планування експерименту та обробки одержаних даних, комп'ютерні та математичні моделі, досліди in vitro на мікроорганізмах, тканинних та клітинних культурах та інші альтернативні методи. У навчальному процесі важливе місце посідають діючі моделі та пристрої для імітації моделей, макетування, використання аудіо- та відеоматеріалів.
- 4. Як правило, перевагу надають інбредним тваринам, стандартизованим за генетичними та мікробними параметрами, умовами утримання і харчування. Але слід враховувати, що екстраполяція одержаних таким шляхом даних на інші лінії тварин не завжди можлива, і тоді виникає необхідність повторювання експериментів на інших лініях.
- 5. Особи та організації, які розводять тварин для експериментальної та навчальної роботи, підлягають відповідній атестації уповноваженими органами.
- 6. Дані про джерело одержання тварин для експерименту та їхня біологічна характеристика мають бути документально зафіксовані експериментатором. Особливо це стосується собак і котів та їхніх батьків.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

III. Утримання та догляд за тваринами

- 1. Гуманне ставлення до піддослідних тварин повинно проявлятися на всіх етапах роботи з ними, тобто транспортування, маркування, розміщення, проведення та закінчення експерименту, включаючи евтаназію.
- 2. Умови розміщення, утримання тварин та навколишнє середовище мають забезпечувати хоча б мінімальну свободу рухів, достатню кількість якісної їжі, води, повітря, належний санітарно гігієнічний стан, що є запорукою збереження їхнього здоров'я та благополуччя.
- 3. Умови, в яких здійснюються розмноження, утримання та використання тварин, мають перевірятися щоденно.
- 4. Стан здоров'я та поведінка тварин повинні бути об'єктами уважної та систематичної перевірки, щоб попередити біль, дистрес, страждання або звести до можливого мінімуму в тих випадках, коли неможливо їх уникнути.
- 5. Спеціальні заходи пересторороги повинні прийматися у випадках, коли тварини є джерелом потенційної небезпеки для обслуговуючого персоналу, експериментатора та інших людей, для інших тварин, а також для навколишнього середовища.
- 6. Приміщення, де утримуються, використовуються експериментальні тварини, а також їх обладнання повинні відповідати зазначеним вище вимогам.
- 7. Для організації та контролю за здійсненням належного догляду за тваринами призначається адміністративно відповідальна особа (особи).
- 8. Догляд за тваринами здійснює персонал, який обізнаний із зазначеними вимогами та має досвід відповідної роботи.
- 9. У разі необхідності тваринам повинна надаватись кваліфікована ветеринарна допомога.
- 10. Умови утримання тварин та догляду за ними повинні бути доступні для перевірки повноважними органами та особами, а також громадськими організаціями захисту тварин та іншими об'єднаннями громадян у межах чинного законодавства.

Загальні етичні принципи експериментів на тваринах

VI. Доступ до інформації

- 1. Результати наукових досліджень на тваринах підлягають документуванню та оприлюдненню. Відповідна інформація є відкритою, за винятком тих випадків, коли вона не може бути розголошена в інтересах збереження державної, патентної, судової чи комерційної таємниці та охорони інтелектуальної власності.
- 2. Форма оприлюднення згаданої інформації має бути доступною для фахівців та громадськості.

VII. Відповідальність за порушення норм біоетики

- 1. У питаннях використання тварин для наукових та навчальних цілей експериментатор керується моральною відповідальністю перед суспільством та тваринним світом.
- 2. Неприпустимо проведення експериментів на тваринах, що можуть завдати їм болю, дистресу чи шкоди здоров'ю, з метою одержання особистої користі.
- 3. Дії експериментатора, що стосуються поводження з тваринами, не повинні суперечити нормам етики і законодавчим актам України та визнаним державою документам міжнародних організацій.
- 4. Адміністрація закладів, де проводяться експерименти на тваринах, особи, що проводять їх, організовують та здійснюють догляд за тваринами, несуть відповідальність за правильну організацію, проведення і поточний контроль наукової, експертної роботи або навчального процесу згідно діючих регламентних документів, що стосуються біоетики та біоетичної експертизи.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 27, ст.230), редакція від 08.08.2021 р.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- тварини - біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові;
- сільськогосподарські тварини - тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;
- експериментальна тварина - тварина, що використовується для проведення наукових дослідів, експериментів;
- жорстоке поводження з тваринами - знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, у тому числі спричинило тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин;
- гуманне ставлення до тварин - дії, що відповідають вимогам захисту тварин від жорстокого поводження і передбачають доброзичливе ставлення до тварин, сприяння їх благу, покращання якості їх життя тощо;
- каліцтво тварини - тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органа або частини тіла тварини та/або до втрати фізіологічної функції органа тварини;
- тілесне ушкодження тварини - порушення анатомічної цілісності або фізіологічної функції органів і тканин тіла тварини, що виникає внаслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих чинників.

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 3. Сфера дії цього Закону

Дія цього Закону поширюється на такі види діяльності:

- скотарство, включаючи племінне скотарство;
- поводження з тваринами на території державних природних заповідників та на інших особливо охоронюваних природних територіях;
- мисливство, мисливське господарство, рибальство;
- утримання домашніх тварин і племінна робота з ними;
- використання тварин у цирках, зоопарках, на виставках та інших видовищних заходах;
- використання тварин у спорті, у сфері відпочинку і розваг людей;
- використання тварин у науково-дослідних і навчальних цілях, у тестуванні;
- використання тварин у виробництві, у тому числі у виробництві біологічних препаратів;
- інші види діяльності, де здійснюється вплив на тварин.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 4. Основні принципи захисту тварин від жорстокого поводження

Поводження з тваринами ґрунтується на таких принципах:

- жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині;
- забезпечення умов життя тварин, які відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям;
- право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені відповідно до цього Закону;
- заборона жорстоких методів умертвіння тварин;
- відповідальність за жорстоке поводження з тваринами;
- утримання і поводження з домашніми тваринами без мети заподіяння шкоди як оточуючим, так і самій тварині.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Розділ ІІ
ПРАВИЛА УТРИМАННЯ ТВАРИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЖОРСТОКІСТЬ

- **Стаття 7.** Загальні правила утримання тварин, що виключають жорстокість
- **Стаття 8.** Особливості утримання диких тварин у неволі
- **Стаття 9.** Особливості утримання домашніх тварин
- **Стаття 10.** Ветеринарне обслуговування тварин
- **Стаття 11.** Транспортування тварин
- **Стаття 12.** Особливості права власності та інших речових прав на тварин
- **Стаття 13.** Умови угод, предметом яких є тварини
- **Стаття 15.** Притулки для тварин
- **Стаття 16.** Регулювання чисельності диких тварин, тварин, що не утримуються людиною, але перебувають в умовах, повністю або частково створюваних діяльністю людини, та безпритульних тварин
- **Стаття 17.** Умертвіння тварин

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Розділ ІІІ ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЖОРСТОКІСТЬ

Стаття 18. Загальні правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість

При поводженні з тваринами не допускається:

- використання оснащень, інвентарю, що травмують тварин;
- примушування тварин до виконання неприродних для них дій, що призводять до травмувань; нанесення побоїв, травм, отруєння тварин;
- використання тварин в умовах надмірних фізіологічних навантажень тощо.
- Припроведенні больових процедур обов'язкове застосування знеболюючих препаратів.

Забороняється: розведення тварин з виявленими генетичними змінами, що спричиняють їм страждання;

- розведення тварин зі спадково закріпленою агресивністю;
- примушування до нападу одних тварин на інших, у тому числі при тестуванні тварин;
- проведення генетичних змін на тваринах;
- застосування до тварин фармакологічних та механічних засобів допінгу;
- інші дії чи бездіяльність, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 21. Правила поводження з тваринами в сільському господарстві, скотарстві, у рибному господарстві, при отриманні продукції тваринного походження

- Вимоги до порядку використання тварин у сільському господарстві відповідно до вимог цього Закону встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері ветеринарної медицини.
- У технології отримання від тварини продукції (доїння, стрижка, відгодівля тощо) не допускається застосування больових і травмуючих прийомів.
- При розведенні тварин із застосуванням біотехнологічних і генно-інженерних методів не допускається зміна породи і зовнішнього вигляду тварин, якщо така зміна може призвести до страждань тварин.
- Умови використання та утримання тварин у сільському господарстві повинні відповідати їх фізіологічним, видовим, породним та індивідуальним особливостям, притаманним для цього виду тварин, а також задовольняти їхні природні потреби в харчуванні, воді, сні, рухах, у природній активності та інші потреби, притаманні для цього роду тварин та породи.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Ст. 21 **Забороняється:**

- використання для роботи хворих, поранених, вагітних в останній третині вагітності або недогодованих тварин;
- використання у роботі з тваринами спорядження та інших засобів, що можуть призвести до травмування, каліцтва або загибелі тварин;
- утримувати тварин у приміщеннях, в яких проводиться забій тварин або в яких знаходяться туші забитих тварин;
- насильне годування тварин, крім годування з лікувальною чи профілактичною метою, у тому числі забороняється здійснення діяльності з розведення та вирощування гусок та качок для отримання фуа-гра (жирної печінки);
- патрання, обсмалювання, зняття шкіри, копчення, відокремлення частин у тварин тощо до припинення серцебиття тварини.
- Під час проведення таврування, біркування, біостерилізації, обрізання частини дзьоба, видалення або обрізання рогів та інших болісних процедур обов’язково застосовуються методи знеболення.

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Стаття 26. Правила поводження з тваринами, що використовуються в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі, виробництві біологічних препаратів

- Використання тварин у наукових експериментах, біологічному тестуванні, навчальному процесі допускається лише в разі, якщо відсутня можливість заміни їх іншими альтернативними методами і об'єктами.
- Перелік альтернативних методів і об'єктів для використання замість експериментальних тварин розробляється та затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки.
- **Робота з експериментальними тваринами може проводитися за наявності дозволу на проведення такого виду діяльності, що видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової діяльності** *(! біоетична експертиза досліджень, які виконуються в галузях медицини, біології та ветеринарної медицини Комітетами з біоетики*).

ЗАКОН

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Ст. 26.

- До роботи з експериментальними тваринами допускаються особи, які мають вищу медичну, ветеринарну, **зоотехнічну**, біологічну або фармацевтичну освіту, здобуту у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.
- Процедури на експериментальних тваринах незалежно від їх цілей, за яких можлива небезпека травмування тварин або заподіяння їм гострих чи тривалих больових подразнень, проводяться в умовах знеболювання.
- Експериментальна тварина, яка вже використовувалася у процедурі, може використовуватися в наступній процедурі лише після відновлення її стану здоров'я до нормального та за умови, якщо:
- під час нової процедури до тварини застосовується загальна анестезія;
- наступна процедура передбачає лише незначні втручання.
- Забороняється використання в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі тварин, які важко переносять неволю, закритий простір, дресирування.

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Ст. 26

Забороняється застосування:

- девокалізації тварин (позбавлення хірургічним шляхом можливості тварини видавати звуки);
- травмуючих методів при відібранні з тварин клітин.
- Забороняється проведення на тваринах демонстрацій у навчальних цілях, якщо явища, що демонструються, можуть бути показані на неживих об'єктах, у тому числі демонстрація рефлекторної діяльності організму.
- Під час проведення практичних робіт у навчальному процесі забороняється вимагати від студентів виконання процедур, що призводять до смерті або травмування тварин, якщо це суперечить їхнім моральним або релігійним принципам. У цих випадках такі форми практичної роботи повинні бути замінені іншим завданням.
- Експерименти на тваринах, що пов'язані з хірургічним та іншим ушкоджуючим впливом, не можуть проводитися за участю або в присутності осіб шкільного віку.
- Тваринам, що використовувалися в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі, надається кваліфікований догляд.
- Нежиттєздатна експериментальна тварина умертвляється методами евтаназії до настання у тварини страждань. Методом евтаназії для експериментальних тварин є передозування анестетиків.
- Прибирання трупа можливе лише тоді, коли смерть буде констатована особою, відповідальною за роботу з твариною.

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про захист тварин від жорстокого поводження

Розділ IV
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

- **Стаття 27.** Державна політика у сфері захисту тварин від жорстокого поводження
- Державна політика у сфері захисту тварин від жорстокого поводження проводиться в таких основних напрямах:
- контроль за дотриманням законодавства прозахист тварин від жорстокого поводження;
- установлення єдиних норм у сфері захисту тварин від жорстокого поводження;
- пропаганда гуманного поводження з тваринами, розробка та впровадження освітніх програм з охорони та захисту тварин від жорстокого поводження;
- установлення відповідальності за порушення законодавства про захист тварин від жорстокого поводження.

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
№ 249 від 01.03.2012 р.
«Про затвердження Порядку проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах»

I. Загальні положення

- Цей Порядок визначає процедуру та вимоги до використання живих тварин у наукових експериментах, біологічному тестуванні та навчальному процесі, що здійснюється науковими установами, вищими навчальними закладами ІІІ - IV рівнів акредитації незалежно від форми власності (далі - дослідний центр).

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

ІІ. Визначення термінів

- У межах застосування цього Порядку наведені нижче терміни вживаються у такому значені:
- біологічне тестування - використання в контрольованих умовах живих тварин для виявлення і оцінки дії чинників (у тому числі і токсичних) навколишнього середовища на організм, його окрему функцію або систему органів;
- науковий експеримент - дослідження, спрямовані на одержання та використання нових знань, які проводяться на живих тваринах і можуть спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати їм тривалої шкоди.
- Інші терміни, що вживаються в цьому Порядку, застосовуються в значеннях, наведених у Законі України "Про захист тварин від жорстокого поводження"

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

ІІІ. Умови проведення наукових експериментів, біологічного тестування та навчального процесу з використанням тварин

- 3.1. Дослідний центр для проведення наукових експериментів, біологічного тестування та навчального процесу із використанням тварин повинен мати:
- віварій (експериментально-біологічна клініка);
- штат співробітників, що забезпечують догляд за тваринами і виконують вимоги гуманного ставлення до них.
- 3.2. До роботи з експериментальними тваринами допускаються особи, які мають вищу медичну, ветеринарну, зоотехнічну, біологічну або фармацевтичну освіту, здобуту у вищих навчальних закладах ІІІ - IV рівнів акредитації.
- 3.3. При плануванні навчальної роботи або наукових експериментів або біологічного тестування має бути обґрунтовано вид тварини, що використовуватиметься, та мінімальна їх кількість, необхідна для отримання достовірних результатів. Дослідні центри складають та передають до адміністрації наукових установ, а також в локальний комітет з біоетики, який створюється при дослідному центрі, перелік видів та їх кількість, з якими вони проводять наукові експерименти.
- 3.4. Тварина, яка була використана у процедурі, що спричиняє гострий або тривалий біль чи страждання, незалежно від застосування анестезії чи знеболювання, використовується у новій процедурі тільки після відновлення її стану здоров’я до нормального та за умови, якщо:
- під час нової процедури до тварини застосовується загальна анестезія;
- нова процедура передбачає лише незначні втручання.

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

- 3.5. У післяопераційному періоді тварина повинна отримувати кваліфікований догляд і адекватне знеболювання.
- 3.6. Після завершення навчальних робіт, біологічного тестування або наукових експериментів на тварині, що призводять до порушення її фізіологічних функцій і життєздатності, тварина повинна бути вчасно умертвлена шляхом евтаназії з дотриманням усіх вимог гуманності.
- 3.7. Гуманне позбавлення життя тварини (евтаназія) здійснюється відповідальною особою.
- 3.8. Прибирання трупа тварини може здійснюватись тільки після того, коли смерть буде констатована особою, відповідальною за роботу з твариною.
- 3.9. Безпритульні свійські тварини при проведенні наукових робіт, біологічного тестування або наукових експериментів не використовуються.

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

IV. Умови утримання тварин

- 4.1. Умови утримання тварин повинні відповідати їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям.
- 4.2. Умови утримання тварин повинні задовольняти їх природні потреби в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності та інші потреби.
- 4.3. Місце утримання тварин повинно бути оснащено таким чином, щоб забезпечити необхідні простір, температурно-вологісний режим, природне освітлення, вентиляцію та можливість контакту тварин із природним для них середовищем.
- 4.4. Раціон годівлі тварин встановлюється залежно від виду, віку, маси тіла, стану здоров'я, виду корму. Дієтична чи індивідуальна годівля хворих тварин встановлюється за призначенням лікаря ветеринарної медицини.

Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах

V. Моніторинг виконання наукових експериментів

- 5.1. Комітет з питань етики (біоетики) здійснює моніторинг дотримання гуманних, етичних та морально-правових принципів стосовно експериментальних тварин при проведенні наукових експериментів, роботи з експериментальними тваринами шляхом отримання звітів від локальних комітетів з біоетики, які підготовлені відповідно до розроблених рекомендацій Комітету з питань етики (біоетики).
- 5.2. Моніторинг дотримання гуманних, етичних та морально-правових принципів стосовно експериментальних тварин при проведенні наукових експериментів, роботи з експериментальними тваринами на місцях проводять локальні комітети з питань біоетики.
- 5.3. Щороку до 20 січня або на вимогу локальний комітет з біоетики надає Комітету з питань етики (біоетики) письмові звіти дослідного центру та свої висновки про результати перевірок дотримання умов, визначених цим Порядком. В письмових звітах детально відображають всі смертельні випадки, травмування, шкідливі та тяжкі ефекти.
- При виявленні фактів порушень вимог гуманного ставлення до експериментальних тварин та інших положень цього Порядку Комітет з питань етики (біоетики) надає дослідному центру рекомендації щодо можливих шляхів їх усунення.

Закон України «Про ветеринарну медицину»

Документ 1206-IX, чинний, поточна редакція від **01.01.2024**

- Цей Закон визначає правові та організаційні засади здійснення діяльності у сферах забезпечення захисту здоров'я та благополуччя тварин, ветеринарної практики, виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, а також обігу побічних продуктів тваринного походження.
- **Стаття 3.** Сфера дії Закону
- 1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини щодо:
- 1) забезпечення здоров'я тварин;
- 2) забезпечення благополуччя тварин;
- 3) ветеринарної практики;
- 4) обігу побічних продуктів тваринного походження;
- 5) виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, діючих речовин (активних фармацевтичних інгредієнтів), лікувальних кормів та проміжних продуктів для виробництва лікувальних кормів, а також речовин з анаболічними, протимікробними, протипаразитарними, протизапальними, гормональними чи психотропними властивостями, які можуть використовуватися як ветеринарні препарати.

Література (інтернет-джерела)

- Основи біобезпеки та благополуччя тварин / Недосєков В.В., Блаха Т., Ситюк М.П., Мартинюк О.Г., Мельник В.В., Юстинюк В.Є. – Ніжин, 2021. – 252 с.
- Патрєва Л.С. Біоетика. Методичні рекомендації. – Миколаїв, 2021. – 125 с.
- Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986.
- Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», редакція 2021 р.
- Закон України «Про ветеринарну медицину», редакція 2021 р.
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 249 від 01.03.2012 р. «Про затвердження Порядку проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах»